

Χαρακτηριστικά του δημόσιου λόγου σε απεικονίσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ABSTRACT

This paper investigates the use of language structures and language functions in the representation of the economic crisis plaguing Greece after the so-called Memorandum of Understanding. The analysis refers to traditional and contemporary journalistic issues and follows a Critical Discourse Analysis approach. As previously noted, the Greek economic crisis and its negative effects are reflected through noun and verbal structures. The choice between structures is due to the different communicative intentions of the journalistic texts designers and producers. People are either presented as experiencing the painful crisis as "victims" or, in other cases, the language function is distant and mainly descriptive. Generally, the language representation of the crisis refers to a personalized subject, concerning and threatening all Greek society rather than a single part of it. Finally, where a description of the crisis effects is required, there is use of vernacular, whereas in order to present the supposedly suitable solutions for the crisis, a more cultured variety is used, aiming at social recognition.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: γλωσσικές απεικονίσεις, γλωσσικές λειτουργίες, κοινωνικές ποικιλίες, Κριτική Ανάλυση Λόγου

1. Εισαγωγή

Οι ποικίλες αναπαραστάσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα και οι συνέπειες από την έναρξη της εφαρμογής του «μνημονίου συνεργασίας»¹ δεν έχουν προλάβει να μελετηθούν εμπειριστικά σε ενδογλωσσικό επίπεδο, πολύ δε περισσότερο σε διαγλωσσικό. Η παρούσα εργασία αναλαμβάνει την πρόκληση της εισαγωγής της γλωσσικής μελέτης στο πεδίο της απεικόνισης της κρίσης και της συμβολής στην προαγωγή του συγκεκριμένου αντικειμένου.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η γλώσσα δεν εξιστορεί απλώς την πραγματικότητα αλλά αναδιηγείται και αναδομεί τα γεγονότα και τις ανθρώπινες σχέσεις, η έρευνα αυτή βασίζεται σε μια πλειάδα πρόσφατων δημοσιευμένων κειμένων από το χώρο του διαδικτύου και του έντυπου ή ηλεκτρονικού τύπου. Μεταξύ των ζητημάτων που απασχολούν την ερευνητική προσέγγιση είναι αφενός τα επιλεγόμενα είδη του λόγου (discourses) και οι αναπαραστάσεις που χρησιμοποιούνται και αφετέρου οι πρωτεύουσες λειτουργίες της γλώσσας που αναδεικνύονται, όπως λόγου χάρη η περιγραφική και η εκφραστική. Κατά την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας εξετάζονται στο επίπεδο της μορφής οι προτιμήσεις των ρηματικών απεικονίσεων και των ονοματικών δομών. Στο λεξιλογικό επίπεδο εξετάζεται η χρήση λέξεων και φράσεων από τη λεγόμενη λαϊκή ή και λαϊκότερη γλώσσα (στο πλαίσιο της προφορικοποίησης του δημόσιου λόγου), αλλά και τη συστηματική ή καλλιεργημένη γλώσσα. Τέλος, στο σημασιολογικό επίπεδο επιχειρείται η αποκάλυψη του τρόπου με τον οποίο επιτελούνται οι ιδεολογικές λειτουργίες της γλώσσας, όπως η εξουσιαστική και η προπαγανδιστική.

2. Συλλογή των δεδομένων, θεωρητικό πλαίσιο και μέθοδος

Η μελέτη της γλωσσικής πραγμάτωσης στη νέα ελληνική γλώσσα των συνεπειών της οικονομικής κρίσης εδράζεται σε ένα σύνολο κειμενικών τεμαχίων που εντοπίστηκαν και

¹ Το «μνημόνιο συνεργασίας» υπεγράφη ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Ένωση το Μάιο του 2010. Πρόκειται για εκτενέστατο κείμενο το οποίο περιγράφει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η Ελλάδα μπορεί να λαμβάνει ανά τακτά διαστήματα δανειακές δόσεις για να αποπληρώνει δόσεις παλαιότερων δανείων. Επίσης, αφορά τη λήψη μέτρων που σχετίζονται με τις περικοπές μισθών και συντάξεων και τη θέσπιση νέων φόρων με στόχο τη συγκέντρωση χρημάτων για την αποπληρωμή των δανείων.

αποδελτιώθηκαν από ένα εξειδικευμένο και σχετικά ομοιογενές σώμα κειμένων. Πρόκειται για δημοσιευμένα κείμενα στον παραδοσιακό έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, αλλά και «αναρτημένα» κείμενα στα ποικίλα ιστολόγια (blogs) και τις ιστοσελίδες ενημέρωσης (sites). Τα κείμενα μπορούν να χαρακτηριστούν δημοσιογραφικά στο σύνολό τους, τόσο με τη στενή έννοια του όρου της δημοσιογραφίας, όσο και την ευρύτερή της, που παραπέμπει στην εναλλακτική και συμμετοχική δημοσιογραφία.² Τα κείμενα αυτά προέρχονται από τις ακόλουθες δεξαμενές δεδομένων: α) δημοσιευμένα κείμενα ομιλιών πολιτικών σε εφημερίδες και περιοδικά, β) τίτλοι εφημερίδων, ημερήσιων και εβδομαδιαίων και γ) αποσπάσματα αναλύσεων και άρθρων δημοσιογράφων από το διαδίκτυο.

Με γνώμονα την καλύτερη δυνατή κατανόηση του κειμένου από το αναγνωστικό κοινό, στη συλλογή της εργασίας άλλα κείμενα ενσωματώθηκαν ολόκληρα, άλλα ως αποσπάσματα και άλλα μόνο ως τίτλοι. Με άλλα λόγια, όπου κρίθηκε ότι χρειαζόταν περισσότερο συγκεκριμένο (co-text), επιλέχθηκε η συμπερίληψή του στο βασικό κορμό των δεδομένων. Ειδικότερα, τα κείμενα αντλήθηκαν από τις καθημερινές πολιτικές εφημερίδες *Καθημερινή*, *Νίκη*, *Πριν*, *Εστία*, *Ελεύθερος*, *Ελευθεροτυπία*, *Επικαιρότητα*, *Αυριανή*, *Βραδυνή*, *Ποντίκι*, *Αδέσμευτος Τύπος*, τις κυριακάτικες *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* και *Τύπος της Κυριακής*, τις οικονομικές *Ναυτεμπορική* και *Ισοτιμία*, και τις περιφερειακές *Αγγελιαφόρος* και *Ελευθερία Λαρίσης*.³ Επίσης, κείμενα ελήφθησαν από τα ιστολόγια εφημερίδων και άλλων ενημερωτικών φορέων.⁴

Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για 112 δημοσιευμένα κείμενα, 258.289 λέξεων συνολικά. Η συγκέντρωση και η καταγραφή τους ξεκίνησε στις 22/02/11 και ολοκληρώθηκε στις 26/03 του ίδιου χρόνου. Επιλέχθηκαν τεμάχια λόγου που παρήχθησαν φυσικά και αυθόρμητα. Κατά συνέπεια το corpus που προέκυψε δεν αποτελεί αποτέλεσμα επινοήσης ή εκμαίευσης (elicited or invented language) (βλ. Sinclair 1991: 4, Deignan 1999a: 178, Deignan 1999b: 20, Deignan 2005: 27, 88, Λασκαράτου 2012). Η επιλογή και αποδελτίωση των κειμένων έγινε με βάση:

1. Την κοινή κατάσταση επικοινωνίας ή καταστασιακό περιβάλλον,⁵ δηλαδή το σύνολο των εξωγλωσσικών δεδομένων και συνθηκών υπό τις οποίες πραγματοποιείται το επικοινωνιακό γεγονός (Μήτσης 2004: 24).

2. Το θέμα και το στόχο της επικοινωνίας (Μήτσης 2004: 60), δηλαδή την ενημέρωση και τη δημόσια συζήτηση της εξελισσόμενης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα και των συνεπειών της κυρίως στο επίπεδο της κοινωνίας.

3. Τη σχετικά κοινή γνώση και εμπειρία των αποδεκτών προς τους οποίους απευθύνονται τα κείμενα αυτά. Κατά κανόνα πρόκειται για τους θιγόμενους από τα επιβαλλόμενα αντιλαϊκά μέτρα πολίτες.⁶

² Για περισσότερα σε σχέση με τη «δημοσιογραφία του κόσμου» βλ. Gilmore (2004).

³ Στο κείμενο δεν εξετάζεται ο παράγοντας της εκδοτικής συνέχειας των αναφερόμενων τίτλων, παρά το γεγονός ότι ορισμένοι από αυτούς δεν εκδίδονται σήμερα λόγω της οικονομικής ύφεσης που έπληξε σφοδρά και το χώρο του έντυπου τύπου στην Ελλάδα.

⁴ Τέτοιες πηγές είναι οι ιστοσελίδες: www.tanea.gr, www.news247.gr, www.newsbomb.gr, www.zougla.gr, www.newsbeast.gr, www.tovima.gr, www.larissanet.gr, www.real.gr, www.voliotaki.gr, www.nooz.gr, www.newscode.gr.

⁵ Εναλλακτικά μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ο όρος *συγκεκριμένο* με την έννοια του άμεσου περιβάλλοντος μέσα στο οποίο εξελίσσεται ή εκτυλίσσεται το επικοινωνιακό γεγονός. Το περιβάλλον αυτό περιλαμβάνει το χώρο, το χρόνο και τα πρόσωπα.

⁶ Με δεδομένο ότι η συλλογή του υλικού δεν έγινε με εθνογραφικές μεθόδους, διευκρινίζεται ότι η γνώση της συγγραφέα για τις γνώσεις και τις εμπειρίες του αναγνωστικού κοινού για την οικονομική κρίση προέκυψε από τις περιγραφές της κατάστασης του βιοτικού επιπέδου του μεγαλύτερου μέρους του ελληνικού πληθυσμού στα δελτία ειδήσεων, τις στατιστικές έρευνες για την ανεργία, τις πληροφορίες για τις διάφορες απεργιακές κινητοποιήσεις και τις εν γένει διαμαρτυρίες κ.λπ.

4. Το είδος του λόγου ή τον τύπο του κειμένου. Σε αδρές γραμμές πρόκειται για το δημοσιογραφικό λόγο ο οποίος στη βάση του είναι πολυφωνικός.

5. Την ομοιοτυπία των ενημερωτικών μέσων, είτε πρόκειται για παραδοσιακά μέσα μαζικής επικοινωνίας, είτε για εναλλακτικά και συμμετοχικά, όπως είναι για παράδειγμα τα blogs.⁷ Η επιλογή της συγκεκριμένης σύνθεσης του σώματος κειμένων εδράζεται στην αναγκαιότητα να εξετασθεί η δομή, η μορφή και οι λειτουργίες της γλώσσας που εκπέμπεται από διαφορετικούς πομπούς, είτε αυτοί συγκροτούνται από διάφορα κέντρα τηλεοπτικής και πολιτικής εξουσίας, είτε από φορείς και φυσικά πρόσωπα που δεν ανήκουν στην εκδοτικο-πολιτική «ελίτ», στο πλαίσιο της λεγόμενης «συμμετοχικής και εναλλακτικής δημοσιογραφίας».⁸

Κοντολογίς, η ομοιογένεια του σώματος των κειμένων που έχει συλλεγεί στηρίζεται αφενός στον δημοσιογραφικό πυρήνα του πομπού και αφετέρου στο γεγονός ότι πρόκειται για αυθεντικά και αυτούσια και όχι προσχεδιασμένα ή επινοημένα κειμενικά προϊόντα. Η ακολουθούμενη προσέγγιση είναι η επαγωγική και κινείται από τα γνήσια και αναλλοίωτα δεδομένα στη θεωρητική επεξεργασία. Βασίζεται δε σε θεμελιώδεις αρχές της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (Critical Discourse Analysis), σύμφωνα με τις οποίες η γλωσσική συγκρότηση μιας έννοιας είναι τις περισσότερες φορές προπαρασκευασμένη, δηλαδή οργανωμένη και προετοιμασμένη από τις κυρίαρχες ιδεολογίες και το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον (Fairclough 2003). Ως εκ τούτου η γλωσσική μορφή δεν αντανακλά μηχανικά την εξωτερική πραγματικότητα, αλλά συνιστά σε μεγάλο βαθμό την ίδια την πραγματικότητα και τη γνώση μας γι' αυτή (Γεωργακοπούλου & Γούτσος 1999: 40, 41).

3. Περιγραφικοί δείκτες αξιολόγησης γραπτού λόγου

Η μελέτη ξεκινά με την υπόθεση εργασίας ότι η εμπειρία της πρόσληψης και της αποδοχής των συνεπειών της οικονομικής κρίσης πιθανόν απεικονίζεται και ταυτόχρονα χαρακτηρίζει τις διάφορες γλωσσικές πραγματώσεις που αφορούν το δημόσιο λόγο. Εφόσον υφίσταται και άμεση εμπλοκή των πολιτών-«θυμάτων» στην επώδυνη εμπειρία της κρίσης, οι επιδράσεις, κυρίως οι αρνητικές, καθώς και τα ποικίλα προβλήματα που δημιουργούνται, λεκτικοποιούνται μέσω δομικών σχημάτων και ρηματικών τύπων, αλλά και μέσω ονοματικών φράσεων, όπως λόγου χάρη με τη χρήση ουσιαστικών και επιθετικών προσδιορισμών.

Επιπλέον, εάν λάβουμε υπόψη τη θέση ότι η γλώσσα μπορεί κατά περίπτωση να λαϊκοποιείται στο πλαίσιο της προσαρμογής της ομιλίας του πομπού προς το επικοινωνιακό ρεπερτόριο των αποδεκτών του (Κωστούλα-Μακράκη 2001: 54) και την άποψη ότι η υψηλή προφορικότητα⁹ μπορεί να τεθεί στην υπηρεσία της «στάσης εικονικής ευμένειας» (Tsitsanoudis-Mallidis 2011: 133-135) που επιθυμούν να επιδεικνύουν προς τη «μάζα» των αποδεκτών οι φορείς του δημόσιου πολιτικού ή δημοσιογραφικού λόγου (Τσιτσανούδη-

⁷ Σε αυτό το σημείο αντιμετωπίστηκε το δίλημμα εάν τα προϊόντα της εναλλακτικής και συμμετοχικής δημοσιογραφίας είναι δόκιμο να θεωρηθούν ως κοινός δημοσιογραφικός λόγος ή να ενταχθούν σε μία τελείως διαφορετική κατηγορία. Ασφαλώς πρόκειται για ένα ζήτημα που υπερβαίνει τα όρια της παρούσας εργασίας. Ωστόσο και για λόγους οικονομίας επιλέξαμε τη διασταλτική ερμηνεία που συμπυκνώνεται στο “we the media” του Gilmer, για να εντάξουμε τελικά τα blogs, όπως και τα ιστολόγια, στα ενημερωτικά ή και κατά περίπτωση δημοσιογραφικά είδη λόγου.

⁸ Αναφορικά με τη σημασία των εξατομικευμένων και περιορισμένων σωμάτων γλωσσικών δεδομένων που ορίζονται από το ύφος, το πεδίο λόγου και το περιεχόμενο, βλ. De Beaugrande (2001: 23).

⁹ Κρίνεται σκόπιμο να διευκρινισθεί η διαφορά μεταξύ των εννοιών της λαϊκοποίησης της γλώσσας και της προφορικότητας. Μολονότι η προφορικότητα συνδέεται με την έλλειψη αυστηρής κειμενικής δομής και την τήρηση ενός οικείου ύφους στο λόγο, υπηρετεί δραστικά την τροπικότητα και ενισχύει τις διαπροσωπικές σχέσεις ή τους δεσμούς μεταξύ των συμμετεχόντων σε μία επικοινωνιακή περίσταση, εντούτοις ούτε μπορεί να ταυτιστεί, αλλά ούτε και να αφομοιωθεί από την έννοια της λαϊκοποίησης. Η τελευταία σηματοδοτεί επιλογές που μπορούν να υπηρετηθούν και μέσω της εγγραμματοσύνης.

Μαλλίδη 2006), τότε μπορούμε να διατυπώσουμε και μία δεύτερη υπόθεση αναφορικά με την περιγραφή της οικονομικής κρίσης. Αυτή η υπόθεση υποστηρίζει ότι στο χώρο των ΜΜΕ ή της πολιτικής γίνεται συνειδητά ή και έντεχνα ενός είδους υπερ-χρήση στοιχείων από τη λαϊκή και λαϊκότερη γλώσσα, προκειμένου να αποδίδεται ευκρινέστερα και αποτελεσματικότερα το μέγεθος των συνεπειών της οικονομικής ύφεσης στα μικρομεσαία κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Για παράδειγμα και σε ό,τι αφορά τη δημόσια σφαίρα, παρουσιάζει ενδιαφέρον η εξέταση της πρόκρισης της *ιδιωτικής γλώσσας* (private language argument, Wittgenstein 1953/1989). Με την ιδιωτική και πάντως ανεπίσημη γλώσσα δίδεται η δυνατότητα της έκφρασης γεγονότων, βιωμάτων και καταστάσεων μέσω λεκτικών σχημάτων που είναι οικεία στους αποδέκτες και η χρήση τους δεν ταράσσει το μικρόκοσμο τους. Επιπλέον, μέσω της υιοθέτησης ενός ανεπίσημου ή συνομιλιακού ύφους (conversationalisation), μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να διευκολυνθεί η εμπορευματοποίηση του αγαθού των ειδήσεων (Fairclough 1995).

4. Οι γλωσσικές πραγματώσεις: Γενική κατηγοριοποίηση και παραδείγματα

Ακολούθως παρουσιάζονται εν συντομία αρκετά από τα ευρήματα της έρευνας τα οποία και θα επιτρέψουν στην πορεία την υποστήριξη συγκεκριμένων θέσεων σχετικά με τα χαρακτηριστικά του δημοσιογραφικού λόγου κατά την απεικόνιση της οικονομικής κρίσης στα ποικίλα δημοσιευμένα κείμενα τόσο από το πεδίο των παραδοσιακών ΜΜΕ, όσο και ευρύτερα από το χώρο του διαδικτύου. Η καταγραφή της συναισθηματικής και όχι μόνο εμπειρίας της κρίσης γίνεται μέσα από πολυειδείς γλωσσικές κατηγορίες. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται ότι στα δημοσιευμένα κείμενα που περιγράφουν ή καταγγέλλουν την ύφεση και το μνημόνιο χρησιμοποιούνται:

1. Λαϊκές φράσεις και λέξεις, τις οποίες και διακρίνουμε σε δύο υποκατηγορίες. Η μία αφορά τους ρηματικούς τύπους και η δεύτερη τους ονοματικούς.
2. κοινές μεταφορές,
3. ομοιοτυπικές διατυπώσεις, λέξεις και φράσεις «κλισέ»,
4. χυδαίες λέξεις και φράσεις «ταμπού»,
5. λέξεις και φράσεις από τις κοινωνικές διαλέκτους, και
6. νεολογισμοί.

Επιπλέον, παρατηρείται εντατική χρήση του *ιδιωτικού λόγου* (private speech) σε αντιδιαστολή με τη χρήση σύνθετων και «αριστοκρατικών» λέξεων, που παραπέμπει στη λεγόμενη «συστηματική» ή «καλλιεργημένη γλώσσα».¹⁰

5. Συζήτηση των δεδομένων

5.1. Ρηματικές δομές

Με τις αμετάβατες δομές αποτυπώνονται οι προσδιορισμοί του αναπότρεπτου παθήματος, της ανεπανόρθωτης συμφοράς ή και της παράδοσης στην εναντιότητα της περιστασης. Η κρίση απεικονίζεται ως ένα φαινόμενο που επιτίθεται με καταγιγιστικό τρόπο σε όσους την υφίστανται ή και ως μία σαρωτική διαδικασία, η οποία επιδεινώνει μια ήδη διαμορφωμένη κατάσταση. Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- (1) Σβήνει η Ελλάδα!
- (2) Αργοπεθαίνει το έθνος.
- (3) Η κοινωνία έπιασε πάτο!
- (4) Η χώρα βρίσκεται σε πόλεμο.
- (5) Η σφαλιάρα πάει σύννεφο.

¹⁰ Όλα τα παραδείγματα περιλαμβάνονται στο Παράρτημα.

Το τελευταίο παράδειγμα αντλείται από ρεπορτάζ το οποίο αναφέρεται στην απαξίωση της Ελλάδας σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ταυτόχρονα στη δυσμενή θέση στην οποία περιέρχονται καθημερινά οι Έλληνες από τα δυσβάσταχτα μέτρα τα οποία λαμβάνονται. Επιπλέον, αμετάβατοι τύποι όπως *πεθαίνω*, *αργοπεθαίνω* και *σβήνω* μεταφέρουν έντονο σημασιολογικό φορτίο που μπορεί να παραπέμπει σε θέματα επιβίωσης και αντοχής της χώρας και των πολιτών της. Στην πλειονότητα των ρηματικών δομών οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης αναπαριστάνονται ολιστικά σαν να διατρέχουν το σύνολο της ελληνικής κοινωνίας και όχι μεμονωμένα κάποιο τμήμα του, όπως:

- (6) Σέρνεται η ελληνική κοινωνία.
- (7) Η κοινωνία αγκομαχάει.

Με τις μεταβατικές δομές εκφράζεται η προκλητικότητα του ενεδρευτή, η αιφνιδιαστική επίθεση σε βάρος του ευάλωτου, αλλά και η οργισμένη απαίτηση του αδικημένου για την αποκατάσταση της έννοιας του δικαίου, όπως αποτυπώνεται σε παραδείγματα όπως:

- (8) Τώρα μπορείτε να χρεοκοπήσετε.
- (9) Η Μέρκελ κουρέλιασε το Γιώργο.
- (10) Φέρτε πίσω τα κλεμμένα!

Όπως διαπιστώνεται στα παραδείγματα (1), (3) και (10), και στις δυο περιπτώσεις, των μεταβατικών και αμετάβατων ρηματικών δομών, παρατηρείται μερική συνεκφορά ή εναλλαγή των ρημάτων με επιφωνήματα, γεγονός που ενισχύει την άποψη για την ανάπτυξη μιας παράλληλης επιφωνηματικής λειτουργίας στο λόγο του υφισταμένου ή και του περιγράφοντα την κρίση. Επιπροσθέτως, διακρίνονται περιπτώσεις στις οποίες η ύφεση και το μνημόνιο αναδεικνύονται συντακτικά και νοηματικά ως το υποκείμενο αμετάβατων ρημάτων, όπως λόγου χάριν:

- (11) Η κρίση βαθαίνει.

Επί του προκειμένου το φαινόμενο ερμηνεύεται ως μία πραγμάτωση που αποδίδει την ανάδειξη της κρίσης σε αυτόβουλη και εν πολλοίς έμψυχη οντότητα, σύμφωνα με την ανάλυση στο Lascaratou (2008). Πολύ ενδιαφέρουσες είναι οι αντίστοιχες αναγωγές στο πεδίο της μελέτης του ανθρώπινου πόνου και της γλωσσικής πραγμάτωσής του (βλ. Lascaratou & Marmaridou 2005 και Lascaratou 2008). Η απόδοση χαρακτηριστικών δράστη στον πόνο και η συνακόλουθη προσωποποίησή του γίνεται εφικτή με την «προαγωγή» του πόνου σε συντακτικό υποκείμενο μεταβατικών ρημάτων (π.χ. *χτυπώ*, *ταράζω*, *τινάζω*, *πνίγω*, *σφίγγω*, *σφάζω*). Σύμφωνα με την Λασκαράτου (Lascaratou 2008), κατ' αυτόν τον τρόπο ο πόνος αποκτά χαρακτηριστικά έμψυχης οντότητας και απεικονίζεται εννοιολογικά σαν κακόβουλος εχθρός που επιτίθεται και βασανίζει τον πάσχοντα.

5.2. Ονοματικές δομές

Με τη χρήση των ονοματικών δομών οι συνέπειες της κρίσης και η κρίση καθεαυτήν πραγματώνεται ως μία ξεχωριστή, αλλά συγκοινωνούσα με την κοινωνία απειλητική οντότητα. Ουσιαστικά όπως *μαχαίρι*, *θηλιά*, *τσεκούρι*, *καταιγίδα*, *πείνα* απαντούν σχεδόν στερεοτυπικά στα δημοσιευμένα κείμενα. Οι δομές αυτές διακονούν έναν ιδιαιτέρως εύληπτο τρόπο μετάδοσης των ανάλογων μηνυμάτων. Ειδικά για τα *μαχαίρι*, *θηλιά*, *τσεκούρι* σημειώνεται ότι η απεικόνιση της συνέπειας γίνεται με την προβολή του «εργαλείου» ή του «αντικειμένου» που προκαλεί τη συνέπεια, δηλαδή *μαχαίρι* αντί για *κόψιμο*, *θηλιά* αντί για *πνιγμός*. Με άλλα λόγια, η απεικόνιση γίνεται στη βάση της μετωνυμικής σχέσης, δηλαδή αντικείμενο/μέσο αντί για την ενέργεια ή πράξη/αποτέλεσμα της χρήσης του μέσου. Με τη

χρήση ζωηρών απεικονιστικών ουσιαστικών επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή παραστατικότητα στην περιγραφή των επιπτώσεων.

Η περαιτέρω λεξικο-γραμματική ανάλυση των δεδομένων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ύφεση και το μνημόνιο γίνονται αντιληπτά ως απευκταίες και απρόσδεκτες εξελίξεις, από τις οποίες οι πολίτες επιθυμούν να απαλλαχθούν παντοιοτρόπως, χωρίς όμως αυτό να γίνεται κατορθωτό, όπως προκύπτει από απεικονίσεις όπως *ανοχύρωτοι*, *ανυπεράσπιστοι*, *αφοπλισμένοι οι εργαζόμενοι* κ.ά.

Η περιγραφή της ύφεσης και της κρίσης είναι δυνατόν να διαφέρει κάθε φορά ως προς τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που της αποδίδονται, την επιθετικότητα ή την έντασή τους. Μεταξύ των επιθέτων που αποτυπώνουν την ένταση ξεχωρίζουν τα *δυνατός*, *σκληρός*, *αφόρητος*, *αβάσταχτος*, *αντιλαϊκός* και *αφόρητος*. Από αυτά το φορτισμένο *σκληρός* απαντά συχνότερα, ακολουθούμενο από τα *αδυσώπητος* και *ανελέητος*. Έμφαση δίδεται και στην περιγραφή της κατάστασης στην οποία περιέρχονται οι υφιστάμενοι την οικονομική υστέρηση με πραγματώσεις όπως *τρομαγμένοι* και μεταφορικά *πελαγωμένοι*, αλλά και *βρεγμένοι*. Τέλος, δεν είναι σπάνια η χρήση επιθέτων από τη «γλώσσα ταμπού» (taboo language) (Allan & Burrige 2006) και μάλιστα με παράλληλη χρήση αντωνυμιών, όπως, για παράδειγμα, *εμείς οι μαλάκες*, (οι άλλοι) *οι νταβατζήδες* κ.ά. Στα τελευταία δύο παραδείγματα γίνεται φανερή η αντιδιαστολή και πιθανόν μια συγκρουσιακή –ίσως και αυθαίρετη– οριοθέτηση ανάμεσα στο γενικό «εμείς» δηλαδή ο «λαός» και τους «άλλους», που δεν είναι παρά «η εξουσία». Το «εμείς» ταυτίζεται με την έννοια του «θύματος», ενώ «οι άλλοι» αξιολογούνται ως «οι υπεύθυνοι» για την κατάσταση στην οποία έχουμε περιέλθει «εμείς», που ως κυβερνώμενοι υφιστάμεθα τις συνέπειες.

5.3. Μεταφορικές αναπαραστάσεις, μετωνυμίες, παρομοιώσεις

Η παρατηρούμενη χρήση του μεταφορικού λόγου κατά την απεικόνιση των διαστάσεων και των συνεπειών της οικονομικής κρίσης επιβεβαιώνει την εκφρασμένη βιβλιογραφικά θέση ότι η μεταφορά είναι αναπόσπαστο μέρος του τρόπου επικοινωνίας των ανθρώπων για ιδέες και εμπειρίες τις οποίες πιθανόν δυσκολεύονται να εξωτερικεύσουν με όρους μονοσημίας (Deignan 2005: 133).¹¹ Στην προκείμενη περίπτωση η χρήση του μεταφορικού λόγου συνδέεται σταθερά με την πρόθεση να διευκολύνεται η περιεκτική και πολυσήμαντη μετάδοση και επεξήγηση των συνεπειών της κρίσης, που θίγει κυρίως τα χαμηλά και μεσαία κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Μέσω της μεταφοράς επιτυγχάνεται η σαφήνεια στην περιγραφή των επιπτώσεων κατά τρόπο που ο αποδέκτης του κειμένου να αναγνωρίζει γρήγορα το επώδυνο βίωμα στο οποίο έχει άμεση πρόσβαση. Επιπλέον, ο λόγος γίνεται περισσότερο παραστατικός και θελκτικός για τον αναγνώστη που δεν παύει να διαθέτει και την ιδιότητα του καταναλωτή. Όπως επισημαίνει η Λασκαράτου (2012), η χρήση του μεταφορικού λόγου παρατηρείται και στην περίπτωση του πόνου και της ασθένειας (Sontag 1991, Gwyn 1999). Ειδικότερα, οι μεταφορικές φράσεις με τη χρήση λέξεων όπως *μαχαίρι*, *θηλιά* και *τσεκούρι* απεικονίζουν με δραματικό τρόπο τις συνέπειες της κρίσης, η οποία προσλαμβάνει διαστάσεις μοιραίας απειλής και επιδρομής. Αντίστοιχες αναπαραστάσεις απαντώνται και για την περιγραφή χρόνιων ασθενειών ή πόνου (Sontag 1991, Gwyn 1999, Semino et al. 2004). Αξίζει να προστεθεί ότι τα διάφορα χαρακτηριστικά της κρίσης απεικονίζονται συχνά μέσα από τον εννοιολογικό μηχανισμό της μετωνυμίας και του αλληγορήματος. Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα στα οποία αποτυπώνεται το σχήμα λόγου κατά το οποίο μια έννοια εκφράζεται με λέξη που δηλώνει άλλη έννοια, η οποία όμως έχει στενή σχέση με την πρώτη, είναι: *η λύση Μέρκελ* αντί του *η λύση της γερμανικής κυβέρνησης* (εδώ αντικαθίσταται ένα σύνολο ανθρώπων, δηλαδή ένα κυβερνητικό σχήμα, με το όνομα της επικεφαλής αυτού του συνόλου) και *τα γιαούρτια* αντί του *οι αποδοκιμασίες των*

¹¹ Με άλλα λόγια, επιθυμούν μια πιο εκφραστική προσέγγιση και απεικόνιση των θέσεων και των συναισθημάτων τους.

πολιτικών (εδώ επιλέγεται για την απόδοση μιας αφηρημένης ή γενικής στάσης η επιστράτευση του συγκεκριμένου αντικειμένου ή προϊόντος).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση του αλληγορήματος,¹² που δεν είναι παρά μια μεταφορική έκφραση που κρύβει νοήματα διαφορετικά από εκείνα που δηλώνει, όπως *άναψαν το φυτίλι* αντί του *προκαλούν αντιδράσεις, πυροδοτούν αντιδράσεις, θα πρέπει να δαγκώσουμε τη σφαίρα* αντί του *να υπερβούμε τους εαυτούς μας, να πετύχουμε το ακατόρθωτο, με πάνε για σφαγή* αντί του *εξοντώνομαι οικονομικά*, αλλά και πιο καθαρές περιπτώσεις όπως:

- (12) Το μουλάρι το βγάζει από τη λάσπη ο αγωγιάτης.
- (13) Δεν έχουμε παρά να χάσουμε τις αλυσίδες μας.
- (14) Παρέα σε αυτό το φοβερό χορό του Ζαλόγγου.
- (15) Μετά τον Σόκρατες κώνειο στο Γιώργο.

Τέλος και σε σχέση με τις αναπαραστάσεις της αντανάκλασης, παρατηρούμε –σπάνια βέβαια– εκφράσεις στις οποίες αντί της άμεσης έκφρασης επιλέγονται περιγραφές της έμμεσης επίδρασης ή του έμμεσου αποτελέσματος της οικονομικής ύφεσης, όπως λ.χ. *Δρομοκαΐτειο*.

Οι αναγωγές στον πόνο και την ασθένεια δεν θα πρέπει να θεωρούνται αυθαίρετες στο βαθμό που συχνά ο οφειλέτης λαός παρουσιάζεται τόσο στα μέσα μαζικής επικοινωνίας όσο και στον πολιτικό λόγο ως ένας «άρρωστος», συχνά μάλιστα με πρωτόγονες αντιδράσεις απελπισίας και μεγάλης ενόχλησης για όσα του συμβαίνουν. Η αρρωστοποίηση του χρεωκοπημένου δεν γίνεται τυχαία, πολύ δε περισσότερο δεν θα πρέπει να αποδίδεται απλώς σε ευφάνταστη χρήση του μεταφορικού λόγου από τους σχεδιαστές της δημόσιας πολιτικής και δημοσιογραφικής γλώσσας. Κατά την άποψή μας, η παρουσίαση του υπόχρεου ως ασθενή γίνεται σκόπιμα, ώστε ο βεβαρημένος δανειολήπτης να σφραγίζεται με κατωτερότητα και βιολογική τρωτότητα, οπότε και να στιγματίζεται ως υποδεέστερη οντότητα που χρήζει θεραπείας και «σωτηρίας». Επιπροσθέτως, επιδιώκεται η σαφής εγκατάσταση της ιδεολογικής θέσης ότι είναι ο δανειζόμενος που έχει το πρόβλημα ως ασθενής και όχι το πολιτικό σύστημα και οι τυχόν δικές του «ασθένειες». Κατά συνέπεια, οι επιρρεπείς στις «νόσους» μικρομεσαίες κοινωνικοοικονομικές ομάδες οφείλουν ευγνωμοσύνη στους «γιατρούς» που υποτίθεται ότι θα τους σώσουν από τα χειρότερα ίσως δε και από το μοιραίο.

Συνεχίζουμε με μερικά ακόμη παραδείγματα στα οποία απεικονίζονται οι διαστάσεις και επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης μέσω κοινών μεταφορών και παρομοιώσεων, όπως λ.χ. *νανάγιο εσόδων* ή *το μουλάρι το βγάζει από τη λάσπη ο αγωγιάτης*. Ανάλογα επιλέγονται έντονα φορτισμένες και με έντονο το χαρακτηριστικό της διακειμενικότητας λέξεις και φράσεις όπως *πάμε μαζί στο χορό του Ζαλόγγου* ή *μας κουρελιάζουν*. Παρατηρείται η χρήση λέξεων και φράσεων με συγκινησιακή φόρτιση και αξιοσημείωτη σημασιολογική βαρύτητα. Κατά μία άποψη, η υπερβολή¹³ που έρχεται ως συνέπεια οδηγεί στην αποδυνάμωση των λέξεων αυτών αλλά και στη διαστρέβλωση των γεγονότων (Bagnall 1993: 35, Βαλιούλη 2001: 11). Ωστόσο, εφόσον η εκάστοτε γλωσσική χρήση κατασκευάζει την κοινωνική πραγματικότητα, σύμφωνα με την Κριτική Ανάλυση Λόγου, τότε δεν μπορεί να γίνεται εύκολα λόγος για «διαστρέβλωση». Επιπλέον, όταν οι λέξεις αλλάζουν σημασία κατά τη χρήση τους, δεν οδηγούνται σε αναγκαστική αποδυνάμωση. Αδρομερώς, η μεταφορά και η παρομοίωση κατά τη γλωσσική πραγμάτωση των συνεπειών του μνημονίου και της

¹² Αναζητώντας τις δυσδιάκριτες ομολογουμένως διαφορές μεταξύ του αλληγορήματος και της μεταφοράς, κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί ότι στην περίπτωση της μεταφοράς έχουμε να κάνουμε με την απόδοση μιας έννοιας ή σημασίας σε άλλη γλωσσική μορφή, ενώ στην περίπτωση του αλληγορήματος λανθάνουν νοήματα διαφορετικά από εκείνα που δηλώνονται.

¹³ Το στοιχείο αυτό συνδέεται και με τη δραματοποίηση του λόγου, που αποτελεί ένα από τα κύρια γνωρίσματα του νεότερης δημοσιογραφικής γλώσσας. Συγκαταλέγεται δε και μεταξύ των χαρακτηριστικών του πληθωρικού λόγου (βλ. και Χατζησαββίδης 2000).

οικονομικής ύφεσης επιτυγχάνουν την ανάδειξη της κρίσης ως κυρίαρχης οντότητας που κατά κανόνα διαθέτει ή αποκτά εκφοβητικά χαρακτηριστικά και λειτουργεί σε βάρος του κοινωνικού συνόλου.

5.4. Λογοτεχνίζουσα ή φαρσοειδής γλώσσα

Στα υπό μελέτη παραδείγματα εντοπίζονται ονοματικές κυρίως δομές που προέρχονται από παραλλαγή αποσπασμάτων ή τίτλων ποιητικών και λογοτεχνικών κειμένων, λαϊκών ρητών και παροιμιών, λαϊκών ασμάτων, όπως στα ακόλουθα παραδείγματα:

- (16) Οι σύγχρονοι άθλιοι
 (17) Οδός μνημονίου αριθμός μηδέν κ.ά.

Οι δομές έχουν ευρεία διαλεκτική απήχηση, χαρακτηρίζονται από διακειμενικότητα (Κουτσουλέλου-Μίχου 1997: 24-25, 100), είναι γνωστές στο μικρόκοσμο του αποδέκτη και έτσι δύσκολα μπορούν να προκαλέσουν πιθανή αναστάτωση ή απορίες.¹⁴ Κυρίως επιστρατεύονται για χρήση σε δημοσιογραφικούς τίτλους με σκωπτική διάθεση ή ως σύντομα και πνευματώδη κείμενα επιγραμματικού χαρακτήρα που διεκτραγωδούν την πραγματικότητα. Τα συγκεκριμένα είδη λόγου κινούνται μεταξύ του λογοτεχνικού και θεατρικού ύφους, καθώς άλλοτε διαθέτουν στοιχεία ανεπεξέργαστου λυρισμού και άλλοτε μιμούνται μια γλώσσα που θα μπορούσαμε να αποδώσουμε ως «φαρσοειδή» για το λόγο ότι ενσωματώνει το στοιχείο του απρόοπτου ή και του απίθανου (βλ. Αρχάκης & Τσάκωνα 2008). Άλλωστε, τα όρια ανάμεσα στο λαϊκό, το λαϊκότροπο, αλλά και το λογοτεχνικό και ποιητικό ύφος μπορούν κάλλιστα να είναι ασαφήνιστα και αμυδρά. Ως εκ τούτου, οι όποιες προσπάθειες εναργούς και καταφανούς διαχωρισμού κρίνονται ως αυθαίρετες.

5.5. Ιδιωτική γλώσσα

Όπως στην περίπτωση του μεταφορικού λόγου, έτσι και κατά τη χρήση της ιδιωτικής γλώσσας αποτυπώνεται έντονα το συναισθηματικό στοιχείο. Η διασύνδεση γλώσσας και συναισθήματος έχει μελετηθεί συστηματικά και έχει αναλυθεί με ενάργεια. Δεν υπάρχει γλώσσα που να μην αναπαριστά και να μην εκφράζει πανανθρώπινα συναισθήματα. Άλλωστε, η γλώσσα και τα συναισθήματα θεωρούνται «δύο συντρέχοντα, παράλληλα συστήματα, εν χρήσει» (Bamberg 1997: 209, δική μου μετάφραση). Η γλώσσα δεν αποτυπώνει απλά τον κόσμο των συναισθημάτων, αλλά άλλοτε τον δομεί και άλλοτε τον αναδομεί (Pavlenko 2002: 209).

Κατά τη χρήση της ιδιωτικής γλώσσας εντοπίζονται δομές με καθαρά επιφωνηματική λειτουργία, καθώς η ρηματική απεικόνιση εναλλάσσεται ή συνεκφέρεται με τυπικά ή άλλα επιφωνήματα, όπως:

- (18) Θεέ μου! Με πάνε για σφαγή!

Το συγκεκριμένο παράδειγμα περιγράφει διά της υπερβολής την απελπισία και την απόγνωση των θιγόμενων από τα οικονομικά μέτρα πολιτών.

Τα ιδιαιτέρως εκφραστικά γλωσσικά αυτά στοιχεία εξασφαλίζουν άμεση και παραστατική γλωσσική περιγραφή των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και ανεβάζουν την κλίμακα της εκφραστικότητας. Η εμφαντική λειτουργία της γλώσσας διαβαθμίζεται κατά περίπτωση και ανάλογα με τις επιδιώξεις του πομπού/σχεδιαστή και παραγωγού του λόγου.

¹⁴ Αυτό συμβαίνει διότι μπορούν και κινητοποιούν υπονοούμενες βιωματικές συνδέσεις του αποδέκτη. Ο παραλήπτης των λόγων είναι σε θέση να συμπληρώνει τα πιθανά κενά των σημασιών με βάση τη γενικότερη γνώση και προγενέστερη εμπειρία του για τον κόσμο που τον περιβάλλει.

5.6. Χρήση των λέξεων και φράσεων «κλισέ»

Αρκετές από τις αναπαραστάσεις που απαντώνται για την περιγραφή της κρίσης δεν είναι πρωτότυπες, αλλά προβλέψιμες, συμβατικές και συχνά επαναλαμβανόμενες σε σύγκριση με τους ευρύτερα χρησιμοποιούμενους όρους (βλ. Γούτσος 2009, Πολίτης 2009). Για παράδειγμα, η χρήση της λέξης *σοκ* είναι πολύ συχνή στους τίτλους και τα υπόλοιπα κείμενα που μελετήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας. Η συχνή χρήση υπηρετεί την ανάγκη για μια ζωηρή παράσταση της οξύτητας και της επιθετικότητας των προβλημάτων ή μέτρων που λαμβάνονται στο πλαίσιο του «μνημονίου»:

(19) Κρυφή συμφωνία για μέτρα σοκ.

Συχνά συνοδεύεται από επιφωνήματα τα οποία με τη χρήση της ανάλογης στίξης, όπως των θαυμαστικών ή των θαυμαστικών με αποσιωπητικά, επιβεβαιώνουν την ήδη εκπεφρασμένη σε αυτό το κείμενο άποψη για την εκδήλωση της επιφωνηματικής λειτουργίας:

(20) Σοκ και δέος με νέα σκληρά μέτρα!

Η συστηματική χρήση των στερεότυπων λέξεων και φράσεων εδράζεται μεταξύ άλλων και στη γενικότερη προσπάθεια των φορέων του δημοσιογραφικού λόγου για την υιοθέτηση ενός συνομιλιακού ύφους (conversationalization) (Βαλιούλη 2001: 10) απέναντι στον τηλεθεατή ή αναγνώστη με λέξεις και φράσεις που ταιριάζουν στο γλωσσικό ρεπερτόριο της πλειονότητας και δεν αμφισβητούν την εικόνα που τα μέλη της έχουν συγκροτήσει για τη γλωσσική πραγματικότητα.

5.7. Λόγος «ταμπού»

Πρόκειται για λέξεις κακέμφατες, αρνητικά φορτισμένες σε σχέση με το σεξ, όπως επί παραδείγματι: *Το ΔΝΤ καρφώνει την Ελλάδα*, τις φυσικές ανάγκες του ανθρώπου, όπως *σκατά*. Επίσης, απαντώνται λέξεις ή και φράσεις που αποκαλύπτουν την αθυροστομία του χρήστη και την τάση του για βωμολοχία, όπως *μαλάκες*, *νταβατζήδες*.¹⁵

Η χρήση των «χυδαίων» λέξεων ή ευρύτερα ενός λόγου «ταμπού» διακονεί την πρόθεση των πομπών να εγγράψουν στο λόγο τους υπόρρητες αντιεξουσιαστικές προθέσεις και να εκφράσουν ενός είδους ανταρσία και αντίδραση στις επιλογές της εκάστοτε «ελίτ» που καταπιέζουν το «λαό». Πρόκειται για είδος λόγου που κινείται στο επίπεδο του χυδαίου ύφους, καθώς διαπιστώνεται η χρήση αρνητικά στιγματισμένων λέξεων και φράσεων. Επίσης, διακρίνονται και στοιχεία λαϊκού ύφους όταν έχουμε να κάνουμε με λέξεις οι οποίες ανήκουν στη λεγόμενη «αργκό» ή τη διάλεκτο του περιθωρίου. Η χρήση τέτοιων δομών, ρηματικών ή ονοματικών, γίνεται με ειρωνική, μειωτική και καταγγελτική διάθεση από την πλευρά των παραγωγών/φορέων του λόγου. Ο στόχος είναι η στηλίτευση των «κακώς κειμένων» και των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και ύφεσης ή/και η ανάδειξη των ευθυνών των προσώπων που υποτίθεται ότι είναι υπόλογα για τη διαμόρφωση μιας αρνητικής κατάστασης.

¹⁵ Ο Τριανταφυλλίδης (1963: 72) υποστηρίζει ότι ο χαρακτηρισμός «χυδαία» για μια λέξη, που παλαιότερα αφορούσε τις λέξεις με ξένη ετυμολογία, βασιζόταν σε μια αξιολόγηση κοινωνική και καθόλου γλωσσική. Χυδαίες ονομάζονται εκείνες οι λέξεις οι οποίες είναι λαϊκότερες και «τις αποφεύγουν οι ανώτερες τάξεις». Η συγκεκριμένη αξιολόγηση γίνεται οστόσο και αντίστροφα, λ.χ. οι ανώτερες τάξεις προτιμούν τη λέξη *κουζίνα*, που είναι ξένη, και όχι τη «χυδαιότερη» ελληνική *μαγερευό*. Βλ. και Φραγκουδάκη (1999: 79).

5.8. Η χρήση των κοινωνικών ποικιλιών

Η γλώσσα σε επίπεδο χρήσης εμφανίζει ποικιλία και διαφοροποίηση. Στις ποικιλίες της μορφής ανάγονται οι κοινωνικές και γεωγραφικές διάλεκτοι και ιδιώματα. Στις διαβαθμίσεις στην εκμετάλλευση του συστήματος, που έχουν ως συνέπεια την εμφάνιση διαφόρων γλωσσικών επιπέδων ύφους, έχουν την αναφορά τους η απλή/καθημερινή γλώσσα, η κοινή γλώσσα, η συστηματική/καλλιεργημένη γλώσσα και η ποιητική γλώσσα. Οι γλωσσικές διαφοροποιήσεις ή παραλλαγές που απαντώνται στο εσωτερικό μιας κοινότητας συνιστούν το φαινόμενο της γλωσσικής ποικιλίας, η οποία εμφανίζεται σε δύο διαστάσεις: α. στο χώρο (γεωγραφική ή οριζόντια ποικιλία) και β. στο εσωτερικό του κοινωνικού σώματος (κάθετη ή κοινωνική ποικιλία) (Μήτσης 1999: 31, 46, 90-91). Στην παρούσα εργασία ασχολούμαστε κυρίως με τις κάθετες ποικιλίες και λιγότερο με τις γεωγραφικές παραλλαγές.

Πιο συγκεκριμένα καταθέτουμε την άποψη ότι οι παραλλαγές και οι ποικιλίες που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή των συνεπειών της κρίσης και των προτάσεων για την έξοδο από αυτή μπορούν σε γενικές γραμμές να υπαχθούν σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται τα σχήματα και οι δομές που υπηρετούν ένα επίσημο ύφος και στη δεύτερη εκείνες που συγκροτούν ένα ανεπίσημο/συνομιλιακό ύφος στο πλαίσιο της προφορικοποίησης του δημόσιου λόγου η οποία άλλωστε και διευκολύνει την εμπορευματοποίησή του (Fairclough 1995).¹⁶

5.8.1. Κατώτερες κοινωνικές ποικιλίες

Στο υπό μελέτη υλικό, κάθε φορά που περιγράφονται οι συνέπειες του σύγχρονου οικονομικού αδιεξόδου, εκδηλώνεται προτίμηση στη χρήση λέξεων και φράσεων που λαμβάνονται από τον προφορικό ανεπίσημο λόγο και ανήκουν στη μάγκικη διάλεκτο, στην αργκό, στη διάλεκτο της πιάτσας και του «περιθωρίου» ή και των νέων. Επανειλημμένα απαντώνται και συνθηματικές λέξεις που είναι ευρύτερα γνωστές, όπως *λ.χ. πλιάτσικο, χλαπάτσα, μπίχλα*.

Λέξεις όπως αυτές που προηγήθηκαν διακρίνονται για το λαϊκό ύφος τους.¹⁷ Επίσης, απαντώνται λέξεις ή φράσεις ευρέως διαλεκτικές που είναι γνωστές στα μεγάλα αστικά κέντρα και έχουν ευρύτερη γεωγραφική και κοινωνική κατανομή. Η κατά περίπτωση υιοθέτηση του λαϊκότροπου ύφους οδηγεί στην εύληπτη και γρήγορη μετάδοση των μηνυμάτων που αφορούν στις συνέπειες της κρίσης. Καθώς μάλιστα αξιοποιείται η θετική συνέμφαση της λαϊκής ή λαϊκότροπης γλώσσας (Φραγκουδάκη 1999: 210), οι παραγωγοί του λόγου και συντάκτες των κειμένων δίδουν την εντύπωση της ιδεολογικής συμπαρατάξης και έκφρασης υποστήριξης προς τα θιγόμενα στρώματα της κοινωνίας και ιδιαιτέρως τα λαϊκά.¹⁸ Εξάλλου, οι πιθανές παραφθορές μιας τυπικής και επίσημης γλώσσας μπορεί να λειτουργούν ως άμεση ή έμμεση υπόσχεση για συμμετοχικές και συνεργατικές σχέσεις, για λιγότερο εξουσιαστικά και ηγεμονικά κείμενα (Cummins 2002), για απελευθέρωση της κριτικής έναντι των δημόσιων λόγων, αλλά και για μια διάθεση ανατροπής της κυρίαρχης τάξης και των συσχετισμών που αυτή έχει επιβάλει (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη 2006: 184).

¹⁶ Για την περιγραφή των διαφορετικών κοινωνιογλωσσικών ποικιλιών θα μπορούσαμε να επικαλεστούμε ένα πλήθος όρων, όπως λαϊκή/λαϊκότροπη γλώσσα, λαϊκό ύφος, συστηματική/καλλιεργημένη γλώσσα, δημόσιος και ιδιωτικός λόγος, προφορικός λόγος, σύνθετες/αριστοκρατικές λέξεις, συνομιλιακό ύφος, απλή/κοινή/καθημερινή γλώσσα, ποιητική γλώσσα, ταπεινές/ποταπές λέξεις, λέξεις της αβροκρατίας/αριστοκρατίας/με *savoir vivre*, διάλεκτος του περιθωρίου, χυδαίο ύφος κ.λπ. Ωστόσο για λόγους οικονομίας, αλλά και σαφήνειας ως προς την επιλογή των κριτηρίων των διαφοροποιήσεων των επιμέρους κατηγοριών οι παραπάνω όροι συνειδητά αποφεύγεται να ενσωματωθούν στην ανάλυση του κειμένου.

¹⁷ Για τον χαρακτηρισμό του ύφους υιοθετείται η διάκριση των επιπέδων ύφους που γίνεται στο Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1998: ιζ-ιθ).

¹⁸ Για τη συνύπαρξη λεξιλογίου από διαφορετικές ποικιλίες στον πολιτικό λόγο, βλ. Μπακάκου-Ορφανού (2008). Επίσης, για την προφορικοποίηση του ελληνικού πολιτικού λόγου, βλ. Tsakona (2009).

5.8.2. Συστηματική/καλλιεργημένη γλώσσα

Στον αντίποδα των κατώτερων ή χαμηλών κοινωνικών ποικιλιών απαντώνται λέξεις από μια γλώσσα περισσότερο καλλιεργημένη και συστηματική. Λέξεις, όπως *αποπληρωμή, επιμήκυνση, αναδιαπραγματέυση, αναδιάρθρωση, εκσυγχρονισμός, αναδιάταξη, εξυγίανση, επανατοποθέτηση, επικαιροποίηση, επανεκκίνηση και αναζωογόνηση* συγκροτούν μερικές μόνον από τις ονοματικές δομές που κατά κόρον χρησιμοποιούνται από πολιτικούς και μεγάλη μερίδα των ΜΜΕ για να αποτυπώσουν όχι ακριβώς τις συνέπειες της κρίσης, αλλά τις ενδεδειγμένες και «ορθές» κινήσεις για έξοδο από αυτή. Πρόκειται για «επιτηδευμένες» και «ευπρεπείς» μορφές που χρησιμοποιούνται ως αναπαράσταση των υποτιθέμενων καλά σχεδιασμένων λύσεων για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και διεκδικούν δυναμικά την κοινωνική καταξίωση. Η επιχειρούμενη κατασκευή πραγματικότητας μέσω της γλώσσας και ειδικότερα με επισημοφανείς λέξεις έχει, κατά την άποψή μας, έναν και μόνο στόχο: την αποδόμηση της «πραγματικής πραγματικότητας» και την αναδόμηση στη θέση της μίας πλαστής και εικονικής πραγματικότητας, της οποίας ο παραλήπτης είναι ένα ακροατήριο μαζών και όχι μονάδων.

5.9. Χρήση νεολογισμών

Η χρήση των νεολογισμών ή και ιδιωτισμών¹⁹ εντάσσεται στο επίπεδο του οικείου και προφορικού ύφους, χωρίς ωστόσο να είναι δυνατός, ακόμη κι αν εξαντληθεί η αυστηρότητα στη διάκριση, ο αποκλεισμός του επιπέδου του λαϊκότροπου ύφους. Κοντά στα άλλα, οι εκφράσεις ή οι λέξεις που έχουν δημιουργηθεί από τη σύνθεση παλαιών και νέων στοιχείων της γλώσσας ή στοιχείων από διαφορετικά επίπεδα ύφους της γλώσσας, όπως λ.χ. *λαμοιοφυλακή* ή από δάνεια από ξένη γλώσσα, αποδίδονται σε νεολογία²⁰ και στη διάθεση για δημιουργία και χρήση νέων λέξεων.

Επιπροσθέτως, παρατηρείται η ανάδειξη φράσεων και λέξεων οι οποίες έχουν περιορισμένη γλωσσική χρήση. Πρόκειται για σημαίνοντα που αντιμετωπίζονται μεν ως γλωσσικές παραλλαγές, αφού αποκλίνουν από την επίσημη νόρμα, αλλά που δεν είναι αρκετά διευρυμένα στη χρήση και ως εκ τούτου δεν συγκροτούν διαλέκτους. Δεν είναι παρά οι λεγόμενες «αλλόλεκτοι» (Φραγκουδάκη 1999: 63-64). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα 21:

(21) Έχει πέσει νεκράϊλα.

Πάντως, με την μετάδοσή του από το διάλογο του μέσου ενημέρωσης, ένας νεολογισμός ή ένα λεξικό μόρφωμα το οποίο δεν απαντάται ούτε στα λεξικά αποκτά πιθανότητες ενδυνάμωσης και μελλοντικής χρήσης και από άλλους αποδέκτες. Η μετάδοση ενός αδόκιμου ή και πρωτοφανούς νεολογισμού ερμηνεύεται με βάση το γεγονός ότι συνειδητά ή υποσυνείδητα δίδεται η εντύπωση πως οι σχεδιαστές του δημοσιογραφικού λόγου σέβονται ακόμη το γλωσσικό κώδικα του κάθε πολίτη και κατ' επέκταση την ετερότητα και την ατομικότητά του. Επίσης, επιδιώκουν την κατάργηση των αποστάσεων μεταξύ πομπού και δεκτών, με αποτέλεσμα την εμφάνισή τους ως κοντινών προς τη «μάζα» προσώπων που είναι διαθέσιμα να αποκλίνουν από τις επίσημες νόρμες και τις σηματοδοτήσεις τους.

6. Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία ασχοληθήκαμε με τις γλωσσικές δομές που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα και των συνεπειών της, ειδικά μετά την εφαρμογή του λεγόμενου «μνημονίου» στη χώρα από τον Μάιο του 2010. Για την ανάλυση

¹⁹ Με τον όρο *ιδιωτισμός* αναφερόμαστε στο γλωσσικό φαινόμενο των παραλλαγών που εμφανίζονται στις διαλέκτους ή και τα ιδιώματα, αλλά που είναι σχεδόν ή εξ ολοκλήρου άγνωστες στη λεγόμενη κοινή γλώσσα.

²⁰ Για τη σχέση δημοσιογραφικού λόγου και νεολογίας, βλ. Νάκας & Γαβριηλίδου (2005).

των γλωσσικών αναπαραστάσεων μελετήσαμε συνολικά 112 δημοσιευμένα κείμενα από τα παραδοσιακά και συμβατικά ΜΜΕ, αλλά και το διαδίκτυο. Η ερευνητική προσέγγιση βασίστηκε στις αρχές της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου. Παρατηρήσαμε ότι για τις αναπαραστάσεις των καταστάσεων και των συναισθημάτων των αποδεκτών και των θυμάτων της κρίσης χρησιμοποιούνται ποικίλα δομικά σχήματα, με κυρίαρχες τις ονοματικές και ρηματικές δομές. Οι ρηματικές δομές εμπερικλείουν την απόδοση της βαθύτερης ανάμιξης του πολίτη στην επώδυνη εμπειρία της οικονομικής υστέρησης και των συνεπακόλουθων απειλών, ενώ οι ονοματικές δομές διακρίνονται για τα αφηγηματικά τους χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, στην επιλογή των ρηματικών τύπων αναπαριστάνεται ως άμεσα εμπλεκόμενος ο «λαός», που εισέρχεται ή έχει ήδη εισέλθει στην αλγεινή θέση του «θύματος», γνώρισμα που διακρίνει το ύφος και τη μορφή της γλωσσικής πραγμάτωσης. Η απεικόνιση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης μέσω ρηματικών σχημάτων υποδηλώνει ότι οι σχεδιαστές και παραγωγοί του δημόσιου λόγου προτιμούν μία ενεργή, άμεση και δυναμική απεικόνιση της κρίσης και των αρνητικών επιδράσεών της. Στη δεύτερη περίπτωση που αφορά τη χρήση των ονοματικών τύπων και ειδικότερα των επιθετικών προσδιορισμών, κυριαρχεί η εννοιολογική αντίληψη ότι τα προβλήματα που επιφέρει η οικονομική κρίση και η εφαρμογή του μνημονίου αντιμετωπίζονται από τους πολίτες με τρόπο παθητικό, αφού δεν τους δίδεται η δυνατότητα της διαφυγής ή της αντίδρασης. Και τα δύο σχήματα συνηγορούν υπέρ μιας σαφούς λεκτικοποίησης των επιδράσεων του μνημονίου με εμφανή την τάση διόγκωσης και δραματοποίησης του λόγου, έτσι όπως προκύπτει από τη χρήση έντονα στιγματισμένων ουσιαστικών και ρημάτων. Σε ό,τι αφορά τις ρηματικές δομές διακρίναμε τα σημειώμενα των αμετάβατων τύπων από αυτά των μεταβατικών δομών, επισημαίνοντας την εν πολλοίς ολιστική αναπαράσταση της κρίσης ως μίας υπόστασης που διατρέχει το σύνολο σχεδόν της ελληνικής κοινωνίας.

Η λεξικογραμματική ανάλυση των δεδομένων, σε συνδυασμό με την κοινωνιογλωσσολογική προσέγγισή τους, προσέφερε το συμπέρασμα ότι οι συνέπειες της κρίσης και η κρίση καθεαυτήν πραγματώνεται γλωσσικά ως μία προσωποποιημένη και αντικειμενικοποιημένη απειλή προς την κοινωνία. Ωστόσο, οι περιγραφές διαφέρουν κάθε φορά ως προς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αποδίδονται στην ύφεση. Συχνή είναι και η χρήση του μεταφορικού λόγου για την απεικόνιση των διαστάσεων του οικονομικού αδιεξόδου, ειδικά μάλιστα για τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες ιδέες και εμπειρίες είναι πολύ δύσκολο να εκφραστούν με κυριολεκτικούς ή συνωνυμικούς όρους ώστε να γίνουν κατανοητές στα ευρέα λαϊκά στρώματα. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρουσίαση του οφειλέτη λαού ως «αρρώστου», που συχνά μάλιστα εκδηλώνει την απαρésκειά του για όσα υποφέρει με πρωτόγονες αντιδράσεις απελπισίας. Επίσης, σημειώνουμε την παρεϊσφρυση στοιχείων από μια λογοτεχνίζουσα ή και φαρσοειδή γλώσσα καθώς και από την ιδιωτική γλώσσα, όπου η κυριαρχία του συναισθήματος αποτυπώνεται γλαφυρά. Δεν απουσιάζει η ελεγχόμενη μεταχείριση στοιχείων από το λόγο «ταμπού» (ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα). Στις δομές αυτές εγγράφεται, ευθέως ή και υπαινικτικά, μία αντιεξουσιαστική διάθεση και μία τάση αμφισβήτησης των επιλογών της πολιτικο-οικονομικής ελίτ σε βάρος της «μάζας».

Σε ό,τι αφορά τις ποικιλίες, στην παρούσα εργασία ασχοληθήκαμε περισσότερο με τις κάθετες διαφοροποιήσεις και λιγότερο με τις γεωγραφικές παραλλαγές. Αυτό στο οποίο καταλήξαμε είναι ότι για την απεικόνιση των συνεπειών χρησιμοποιούνται κυρίως οι λεγόμενες χαμηλές κοινωνικές ποικιλίες, με καταφανή τα χαρακτηριστικά της λαϊκότητας στο λόγο. Στον αντίποδα των κατώτερων παραλλαγών απαντά μία συστηματική και καλλιεργημένη γλώσσα με τη χρήση σύνθετων και «αριστοκρατικών» λέξεων, ειδικά όταν πρόκειται για τα μέτρα και τις προτάσεις που διατυπώνουν τα πολυειδή οικονομικά και πολιτικο-εκδοτικά συστήματα εξουσίας για πιθανή έξοδο από την κρίση. Πρόκειται για επιτηδευμένες λέξεις που απολαμβάνουν την κοινωνική καταξίωση και που

χρησιμοποιούνται ως αξιόπιστη αναπαράσταση των φερόμενων ως ενδεδειγμένων λύσεων για τη διευθέτηση του προβλήματος.

Τέλος, η παρατηρούμενη χρήση λαϊκών λέξεων και φράσεων, άλλοτε σε γενικευμένο και εκτεταμένο βαθμό και άλλοτε λελογισμένα και περιστασιακά, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι συντάκτες και σχεδιαστές του συγκεκριμένου ύφους και είδους δημοσιογραφικού λόγου επιθυμούν να καταστούν οικείοι και προσιτοί στο κοινό τους. Με τη χρήση λαϊκών λέξεων και φράσεων η λειτουργία της ενημέρωσης εξασφαλίζεται ευκολότερα, παράλληλα με την ιδεολογική λειτουργία της προπαγάνδας, που επιδιώκει να διαμορφώσει μεταξύ των αποδεκτών του λόγου συγκεκριμένη στάση, γνώμη ή ιδεολογία. Στην προκείμενη περίπτωση ο δημοσιογραφικός λόγος πλησιάζει στην άτυπη καθημερινή γλώσσα των χαμηλών και μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων που είναι και η πλειονότητα του κοινού που παρακολουθεί, γεγονός που προσδίδει μεγάλη εμπορευματική αξία στο παραγόμενο δημοσιογραφικό προϊόν (Tsitsanoudis-Mallidis 2011). Κατ' αυτόν τον τρόπο υιοθετούνται πολλά στοιχεία από τον καθημερινό λόγο, με αποτέλεσμα ο λόγος των μέσων μαζικής επικοινωνίας να εμφανίζεται ως τυπικό δείγμα ιδιωτικού λόγου παρά δημόσιου.²¹ Πρόκειται για στάση την οποία έχουμε ονομάσει «στάση υψηλής απατηλής οικειότητας» ή απλούστερα «στάση εικονικής ευμένειας» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη 2006).

Βιβλιογραφία

- Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. 2008. Αναλύοντας την κοινοβουλευτική ειδησεογραφία στις ελληνικές εφημερίδες. Στο Π. Πολίτης (επιμ.), *Ο λόγος της μαζικής επικοινωνίας. Το ελληνικό παράδειγμα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 25-29.
- Allan, K. & Burridge, K. 2006. *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Βαλιούλη, Μ. 2001. Υπερβολές, αυθαιρεσίες και νοηματικές εκπτώσεις. *Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία* 17, 9-25.
- Bagnall, N. 1993. *Newspaper Language*. Oxford: Focal Press.
- Bamberg, M. 1997. Emotion talk(s): The role of perspective in the construction of emotions. In S. Niemeier & R. Dirven (eds), *The Language of Emotions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 209-225.
- Γεωργακοπούλου, Α. & Γούτσος, Δ. 1999. *Κείμενο και επικοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γούτσος, Δ. 2009. Λεξικά συμπλέγματα και στερεοτυπία στο δημοσιογραφικό λόγο. *Ζητήματα Επικοινωνίας* 9, 75-89.
- Cummins, J. 2002. *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση*. (Μτφρ. Σ. Αργύρη). Αθήνα: Gutenberg.
- De Beaugrande, R. 2001. Large corpora, small corpora, and the learning of language. In M. Ghadessy, A. Henry & R. L. Roseberry (eds), *Small Corpus Studies and ELT*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 3-28.
- Deignan, A. 1999a. Corpus-based research into metaphor. In L. Cameron & G. Low (eds), *Researching and Applying Metaphor*. Cambridge: Cambridge University Press, 177-199.
- Deignan, A. 1999b. Linguistic metaphors and collocation in non-literary corpus data. *Metaphor and Symbol* 14 (1), 19-36.
- Deignan, A. 2005. *Metaphor and Corpus Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Fairclough, N. 1995. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.
- Fairclough, N. 2003. *Analysing Discourse*. London/New York: Routledge.
- Gilmor, D. 2004. *We the Media: Grassroots Journalism by the People for the People*. Sebastopol: O'Reilly Media.
- Gwyn, R. 1999. Captain of my own ship: Metaphor and the discourse of chronic illness. In L. Cameron & G. Low (eds), *Researching and Applying Metaphor*. Cambridge: Cambridge University Press, 203-220.

²¹ Για τον ιδιωτικό (private speech) και το δημόσιο λόγο (public speech) βλ. και Βαλιούλη (2011).

- Κουτσουλέλου-Μίχου, Σ. 1997. *Η γλώσσα της διαφήμισης. Κειμενογλωσσολογική προσέγγιση του διαφημιστικού κειμένου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κωστούλα-Μακράκη, Ν. 2001. *Γλώσσα και κοινωνία. Βασικές έννοιες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Λασκαράτου, Χ. 2012. Η λειτουργία της γλώσσας στη βιωματική εμπειρία του πόνου σε διαλόγους θεραπευτών-ασθενών. Στο Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (επιμ.), *Η διαχείριση του πόνου στη δημόσια σφαίρα. Από τη νηπιακή ηλικία μέχρι και την ενηλικίωση*. Αθήνα: Προπομπός, 17-39.
- Lascaratou, C. 2008. The function of language in the experience of pain. In C. Lascaratou, A. Despotopoulou & E. Ifantidou (eds), *Reconstructing Pain and Joy: Linguistic, Literary, and Cultural Perspectives*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 35-57.
- Lascaratou, C. & Marmaridou, S. 2005. Metaphor in Greek pain constructions: Cognitive and functional perspectives. In S. Marmaridou, K. Nikiforidou & E. Antonopoulou (eds), *Reviewing Linguistic Thought: Converging Trends for the 21st Century*. Berlin: Mouton de Gruyter, 235-254.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής. 1998. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Μήτσης, Ν. 1999. *Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος. Από τη γλωσσική θεωρία στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μήτσης, Ν. 2004. *Η διδασκαλία της γλώσσας υπό το πρίσμα της επικοινωνιακής προσέγγισης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπακάκου-Ορφανού, Α. 2008. Προφορικότητα και πολιτικός λόγος. Στο Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού, Χ. Χαραλαμπάκης & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Γλώσσας χάριν. Τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 389-401.
- Νάκας, Α. & Γαβριηλίδου, Ζ. (2005). *Δημοσιογραφία και νεολογία: Τίτλοι-ευρήματα για θέματα-εκπλήξεις*. Αθήνα: Πατάκης.
- Πολίτης, Π. 2009. Εννοιακές μεταφορές και λεξικές συμπαραθέσεις σε τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων. *Ζητήματα Επικοινωνίας* 9, 90-101.
- Pavlenko, A. 2002. Emotions and the body in Russian and English. *Pragmatics and Cognition* 10 (12), 207-241.
- Semino, E., Heywood, J. & Short, M. 2004. Methodological problems in the analysis of metaphors in a corpus of conversations about cancer. *Journal of Pragmatics* 36, 1271-1294.
- Sinclair, J. M. 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sontag, S. 1991. *Illness as Metaphor: AIDS and its Metaphors*. London: Penguin.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1963. *Άπαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Γλωσσικό ζήτημα και γλωσσοεκπαιδευτικά Β*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. 2006. *Η λαϊκή γλώσσα των ειδήσεων. Μια στάση απατηλής οικειότητας*. Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική.
- Tsakona, V. 2009. Linguistic creativity, secondary orality, and political discourse: The Modern Greek myth of the "eloquent orator". *Journal of Modern Greek Studies* 27 (1), 81-106.
- Tsitsanoudis-Mallidis, N. 2011. The transformation of television journalistic discourse into an object of commercial dealing. The Greek case. *International Journal of Instructional Media* 38 (2), 133-146.
- Φραγκουδάκη, Α. 1999. *Γλώσσα και ιδεολογία*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Χατζησαββίδης, Σ. 2000. *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος. Θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Wittgenstein, L. 1953/1989. *Philosophical Investigations*. Oxford: Blackwell.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Ενδεικτικά παραδείγματα από δημοσιευμένα κείμενα για την κρίση

1. Ρηματικοί τύποι με προτίμηση στη χρήση λαϊκού λεξιλογίου:

- (1) Οι Έλληνες έχουν ξεφτιλίσει όλες τις συνταγές, άρθρο του Γ. Πρετεντέρη, www.tanea.gr, 23/02/11.
- (2) Η χώρα βρίσκεται σε πόλεμο, *Καθημερινή*, 23/02/11.
- (3) Τώρα μπορείτε να χρεοκοπήσετε, *Νίκη*, 23/02/11.
- (4) Αυτοπαγιδεύτηκε ο κ. Παπανδρέου, *Εστία*, 23/02/11.
- (5) Η Μέρκελ κουρέλιασε το Γιώργο, *Ελεύθερος*, από www.zougla.gr, 25/02/11.
- (6) Σφάζονται βουλευτές και υπουργοί, *Επικαιρότητα*, www.news247.gr/newspapers/SundayPapers, 27/02/11.
- (7) Άναψαν το φυτίλι, έρχεται εξέγερση, *Η Χώρα*, www.news247.gr/newspapers/SundayPapers, 27/02/11.
- (8) Φέρτε πίσω τα κλεμμένα!, *Press*, www.newsbomb.gr, 05/03/11.
- (9) Η Ελλάδα έχει πεθάνει, από συνέντευξη του Π. Χαϊκάλη στο www.newsbomb.gr, 05/03/11.
- (10) Μέχρι τότε θα βάζουμε πλάτη;, *Καρφί*, www.newsbomb.gr, 05/03/11.

2. Ονοματικοί τύποι, με προτίμηση στη χρήση λαϊκού λεξιλογίου:

- (11) Το κούρεμα του χρέους..., www.kathimerini.gr, 23/02/11.
- (12) Πτώχευση κι επιστροφή στη δραχμή, *Αυριανή*, 23/02/11.
- (13) Κόκκινη γραμμή....., *Βραδυνή*, 23/02/11.
- (14) Με σκληρούς όρους η λύση Μέρκελ, από www.zougla.gr, 23/02/11.
- (15) Ανοχύρωτοι, ανυπεράσπιστοι, αφοπλισμένοι οι εργαζόμενοι, από άρθρο του Δ. Δανίκα στο www.tovima.gr, 24/02/11.
- (16) Οι σύγχρονοι άθλιοι, www.zougla.gr, 24/02/11.
- (17) Μαχαίρι στο δημόσιο, *Ελεύθερος Τύπος*, www.zougla.gr, 25/02/11.
- (18) Θηλιά 50 συν 27 δις, *Αυγή*, www.zougla.gr, 25/02/11.
- (19) Τσεκούρι Νο 4 σε μισθούς, συντάξεις και περίθαλψη, *Ελευθεροτυπία*, www.zougla.gr, 25/02/11.
- (20) Νέες άγριες μειώσεις, *Βραδυνή*, www.news247.gr/newspapers/SundayPapers, 27/02/11.
- (21) Καταγίδα υποβαθμίσεων, *Αυριανή*, www.newsbeast.gr, 03/03/11.
- (22) Δέος στους πολίτες, 24ώρες, από www.newsbeast.gr, 03/03/11.
- (23) Ο θάνατός σου η ζωή μου σε ένα απέραντο νεκροταφείο, από άρθρο του Δ. Δανίκα στο www.tovima.gr, 03/03/11.
- (24) Ευρωζώνη ή κραχ, *Ισοτιμία*, www.newsbomb.gr, 05/03/11.
- (25) Τσεκούρι στα επιδόματα, *Βραδυνή*, www.zougla.gr, 05/03/11.
- (26) Χτύπημα από Moodys, www.tovima.gr, 07/03/11.
- (27) Ώρα μηδέν για την οικονομία, *Metro*, www.larissanet.gr, 09/03/11.
- (28) Διαρκής αντιλαϊκός πόλεμος, *Ριζοσπάστης*, www.zougla.gr, 12/03/11.
- (29) 3 ανάσες, 3 θηλιές, *Ελευθεροτυπία*, www.zougla.gr, 14/03/11.
- (30) Τρομαγμένος και πελαγωμένος ο Παπανδρέου, *Ελεύθερος*, www.zougla.gr, 14/03/11.
- (31) Πείνα και φτώχεια, *Δημοκρατία*, www.zougla.gr, 14/03/11.
- (32) Χρέη θηλιά στο δήμο Θεσσαλονίκης www.newsbomb.gr, 17/03/11.
- (33) Τέρμα τα λεφτά, *Ελευθεροτυπία*, www.newsbomb.gr, 17/03/11.

3. Κοινές μεταφορές και παρομοιώσεις:

- (34) Θα πρέπει να δαγκώσουμε τη σφαίρα, *Ελευθερία Λάρισας*, 23/02/11.
- (35) Η Μέρκελ βάζει πάγο στις διευκολύνσεις, *Ποντίκι*, 23/02/11.
- (36) Με πάνε για σφαγή όπως το πρόβατο το πασχαλινό!, άρθρο του Δ. Δανίκα, www.tovima.gr, 24/02/11.
- (37) Μπαίνει μαχαίρι στις απαλλαγές, www.newsbomb.gr, 05/03/11.
- (38) Ανατινάζονται οι οικογενειακοί προϋπολογισμοί, www.newsit.gr, 05/03/11.
- (39) Έρχεται μαχαίρι στις φοροαπαλλαγές, www.newsit.gr, 05/03/11.
- (40) Έπιασε πάτο η κτηματαγορά, www.zougla.gr, 05/03/11.
- (41) Είδαμε επιτέλους μια άσπρη μέρα (σ.σ. με αφορμή την επέλαση του χιονιά στην Ελλάδα), *Αδέσμευτος Τύπος*, www.larissanet.gr, 09/03/11.

(42) *Σα βρεγμένη γάτα* μπροστά στους αρχηγούς ο *ζαβολιάρης* Παπανδρέου, *Ελεύθερος*, www.larissanet.gr, 09/03/11.

(43) Το *σκοτεινό σενάριο* της δραχμής, www.tovima.gr, 10/03/11.

(44) *Το μουλάρι το βγάζει από τη λάσπη ο αγωγιάντης*, από άρθρο του Α. Καρακούση, www.tovima.gr, 11/03/11.

(45) *Δεν έχουμε παρά να χάσουμε τις αλυσίδες μας*, από άρθρο του Γ. Μαλούχου, www.tovima.gr, 11/03/11.

(46) *Δρομοκαΐτειο*, από άρθρο του Δ. Δανίκα, www.tovima.gr, 11/03/11.

(47) *3 ανάσες, 3 θηλιές, Ελευθεροτυπία*, www.zougla.gr, 14/03/11.

(48) *Πέφτει κεραμίδα*, για τις φοροαπαλλαγές από το κεντρικό δελτίο ειδήσεων του Mega Channel, 20/03/11.

(49) *Ναύαγιο* εσόδων, *Ναυτεμπορική*, 23/03/11.

4. Συναισθηματική και λογοτεχνίζουσα γλώσσα με στοιχεία διακειμενικότητας:

(50) *Οδός μνημονίου αριθμός μηδέν*, *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, www.news247.gr/newspapers/SundayPapers, 27/02/11.

(51) *Ο από μηχανής θεός*, www.tovima.gr, 10/03/11.

(52) *Να δούμε μήπως μπορούμε να πάμε όλοι μαζί παρέα σε αυτό το φοβερό χορό του Ζαλόγγου...*, από άρθρο του Γ. Μαλούχου, www.tovima.gr, 11/03/11.

(53) *Μετά τον ΣόκρATES κώνειο* στο Γιώργο, *Πριν*, 26/03/11.

5. Ιδιωτικός λόγος:

(54) *Με τους Γαλλογερμανούς λοιπόν και την προσευχή μας!*, άρθρο Γ. Πρετεντέρη, www.tanea.gr, 23/02/11.

(55) *Θεέ μου! Με πάνε για σφαγή...*, άρθρο του Δ. Δανίκα, από www.tovima.gr, 24/02/11.

(56) *Αν δεν τα καταφέρουμε, θα σερνόμαστε σε δηλώσεις του Έλληνα υπουργού Οικονομικών*, www.real.gr, 24/02/11.

(57) *Σα βρεγμένη γάτα* μπροστά στους αρχηγούς ο *ζαβολιάρης* Παπανδρέου, *Ελεύθερος*, www.larissanet.gr, 09/03/11.

(58) *Ξύπνησε* ο Σαμαράς κι έκανε το Γιώργο να *παραμιλάει* στη Βουλή, *Ελεύθερος*, www.newsbomb.gr, 17/03/11.

(59) *Άγρια γιούχα* στη Σύρο, *24ώρες*, www.newsbomb.gr, 21/03/11.

6. Ομοιοτυπικές διατυπώσεις:

(60) *Σοκ και δέος* με νέα σκληρά μέτρα!, *Αποκαλύψεις*, www.news247.gr/newspapers/SundayPapers, 27/02/11.

(61) *Κρυφή συμφωνία για μέτρα σοκ*, *Ελεύθερος Τύπος*, www.newsbomb.gr, 17/03/11.

7. Χυδαίες λέξεις και φράσεις «ταμπού»:

(62) Το ΔΝΤ *καρφώνει* την κυβέρνηση, *Ποντίκι*, 23/02/11.

(63) Οι Έλληνες *έχουν ξεφτιλίσει* όλες τις συνταγές, άρθρο του Γ. Πρετεντέρη, www.tanea.gr, 23/02/11.

(64) Οι συμπολίτες μας να μην περιμένουν από τους *ξεπουλημένους* και τα *κομματόσκυλα* να τους σώσουν, www.voliotaki.gr, 24/02/11.

(65) Εμείς οι γνωστοί *μαλάκες* θα πληρώσουμε, από άρθρο του Κ. Χαρδαβέλλα, www.newsbomb.gr, 05/03/11.

(66) Οι Έλληνες λίγο πριν από την είσοδό τους στο ΔΝΤ ήταν βουτηγμένοι *στα σκατά!*,²² από το κεντρικό δελτίο του Mega Channel, 03/03/11.

(67) *Σκατά*. Μόνον Ελληνικά:, από άρθρο του Λ. Παπαστεργίου, www.larissanet.gr, 13/03/11.

(68) Οι Τράπεζες και οι *νταβαντζήδες* εξοντώνουν τους Έλληνες, από άρθρο του Κ. Χαρδαβέλλα, www.newsbomb.gr, 21/03/11.

²² Ο παρουσιαστής του δελτίου ειδήσεων, Νίκος Στραβελάκης, αναμεταδίδει ακριβώς τη φράση του τότε Γενικού Διευθυντή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, Στρος Καν, για την Ελλάδα χωρίς να τη λογοκρίνει.

8. Χαμηλές κοινωνικές ποικιλίες:

(69) *Η σφαλιάρα πάει σύννεφο. Η κοινωνία έπιασε πάτο!*, Ποντίκι, 23/02/11.

(70) *Λεφτά με τη σέσουλα*, *Ελεύθερος*, www.newsbeast.gr, 03/02/11.

(71) *Τι ωραίο πλιάτσικο!*, από άρθρο Π. Καψή, www.tovima.gr, 11/03/11.

(72) *Θα είμαστε χωμένοι στη μαύρη μπίγλα*, www.newsit.gr, 12/03/11.

(73) *Θα τρώμε τη χλαπάτσα τη μία μετά την άλλη*, www.newsit.gr, 12/03/11.

9. Συστηματική/καλλιεργημένη γλώσσα:

(74) *Παιγνίδι Μέρκελ με επιμήκυνση*, *Ελευθεροτυπία*, 23/02/11.

(75) *Επιμήκυνση του χρόνου αποπληρωμής*, www.nooz.gr, 07/03/11.

(76) Μία συνολική *αναδιαπραγμάτευση* του μνημονίου δεν είναι εφικτή...Υπάρχουν περιθώρια για *αναπροσαρμογή* μετά από *διαπραγματεύσεις*, ώστε να επιτευχθεί η *μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα* των μέτρων, από συνέντευξη της Λ. Κατσέλη, στην εφημερίδα *Τύπος της Κυριακής*, www.nooz.gr, 06/03/11.

(77) Αυτή τη στιγμή επιχειρείται μία εκτεταμένη *στρατηγική αναπτυξιακής αναδιάρθρωσης* με ένα πακέτο ενίσχυσης προϋπολογισμού ... με άμεσο στόχο την *επανεκκίνηση της αναπτυξιακής διαδικασίας*, από εισήγηση του Μ. Χρυσοχοΐδη, www.newscode.gr, 07/03/11.

(78) *Εθνική γραμμή σωτηρίας* για το χρέος, *Αγγελιοφόρος*, www.larissanet.gr, 09/03/11.

10. Νεολογισμοί:

(79) Η *λαμογιοφυλακή* θα σταματήσει τα γιαούρτια, από άρθρο του Κ. Χαρδαβέλλα στο www.newsbomb.gr, 21/03/11.

(80) Η δικτατορία του *κατιναριάτου* και οι *τσιφτετέλληνες*, www.newsit.gr, 12/03/11.